

«ҰЛЫСТЫҢ ҰЛЫ КҮНІ– ӘЗ НАУРЫЗ»

атты республикалық ғылыми
конференция материалдар жинағы

Сборник материалов республиканской
научной конференции

«ҰЛЫСТЫҢ ҰЛЫ КҮНІ– ӘЗ НАУРЫЗ»

Астана, 2017

МАЗМҰНЫ

Мыңбай Д. КІРІСПЕ СӨЗ.....	3
Артықбаев Ж.О. НАУРЫЗ-ҚАЗАҚТЫҢ ТӨЛ МЕЙРАМЫ.....	4
Калыш А.Б., Бильтаева А.Ж. К ОСОБЕННОСТЯМ ПРАЗДНОВАНИЯ НАУРЫЗА	11
Сураганова З.К. НАУРЫЗ В ГОСУДАРСТВЕННОЙ, НАУЧНОЙ РЕФЛЕКСИЯХ И НАРОДНОЙ ПРАКТИКЕ КАЗАХСТАНА.....	15
Құрманбаева Ш.Қ. НАУРЫЗ-АДАМЗАТ, ТІРШЛІК, ІЗГІЛІК, ТАТУЛЫҚ МЕЙРАМЫ	20
Сайлаубаева Н.Е. КӨНЕ НАУРЫЗ МЕЙРАМЫ.....	24
Жүсіпов Б. БАЛПАҚ ІННЕН ШЫҚҚАН КҮН	28
Мырзаханова Д. ҰЛЫСТЫҢ ҰЛЫ КҮНІ НАУРЫЗ	34
Исаева А.И., Жумабаева М.Т. НАУРЫЗ-ҰЛЫСТЫҢ ҰЛЫ КҮНІ	39
Хамитова М.А. Ә. МАРҒҰЛАН ЕҢБЕГІНДЕГІ «НАУРЫЗ» ТУРАЛЫ ЖАЗБАЛАР – ХАЛҚЫМЫЗДЫҢ ТАТУЛЫҚҚА, ҚҰТ, БЕРЕКЕ-БІРЛІККЕ ҰМТЫЛУЫ	42
Алипова С.Б. ПРАЗДНОВАНИЕ ВЕЛИКОГО ПРАЗДНИКА ДОБРА – НАУРЫЗА	46
Ерғали С. НАУРЫЗ – ТАРИХЫ ТҰҢҒИЫҚ ТЕЛЕГЕЙ МЕРЕКЕ.....	51
Макибай М.О. ҰЛЫСТЫҢ ҰЛЫ КҮНІ – НАУРЫЗ МЕЙРАМЫ: ЖЫЛ БАСЫНЫҢ БАСТАУЫНДАҒЫ МӘҢГІЛІК ӨМІР ЖАЛҒАСЫ	57
Копежанова Д.Е. ӨЗ НАУРЫЗ ЖАС ҰРПАҚТЫҢ ҰЛТТЫҚ САНАСЫ МЕН ҰЛТТЫҚ ИДЕОЛОГИЯСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУШЫ МЕЙРАМ РЕТІНДЕ	63
Хасенов С.С. НАУРЫЗ МЕЙРАМЫНЫҢ ТАРИХЫ ЖӨНІНДЕ	67
Хурметбек А., Әбдіғали Н. ҰЛЫСТЫҢ ҰЛЫ КҮНІ – ӨЗ НАУРЫЗ	72
Сайлау А.Қ. СЫР ӨҢІРІ ҚАЗАҚТАРЫНЫҢ ҒАРЫШТЫҚ БІЛІМДЕР ЖҮЙЕСІ	76
Железняков Б.А., Шербаев Р.К. СИМВОЛИКА НАУРЫЗА. ИЗОБРАЖЕНИЯ НА СКАЛАХ И КЕРАМИКЕ ОТ ЭПОХИ БРОНЗЫ ДО ПОЗДНЕГО СРЕДНЕВЕКОВЬЯ .	78
Жұмабеков Ә.Ә. НАУРЫЗ – БІРЛІК ПЕН ТАТУЛЫҚТЫҢ МЕЙРАМЫ.....	85
Елемесова Д.Б. НАУРЫЗ МЕЙРАМЫ ЖӘНЕ ОНЫҢ ДӘСТҮРЛІ ҚАЗАҚ ҚОҒАМЫНДАҒЫ ОРНЫ.....	88
Шағырбаев М.С., Турсунбекова А.К. НАУРЫЗ МЕРЕКЕСІНІҢ ТОЙЛАНУЫНА ҚАТЫСТЫ КЕЙБІР МӘСЕЛЕЛЕР	92
Малдыбекова Л.Ж. ЛЕГЕНДЫ О ЗАРОЖДЕНИИ НАУРЫЗА	98

Жұмашова А.А. ҚАЗАҚ ХАЛҚЫНЫҢ САЛТ-ДӘСТҮРЛЕРІ ТУРАЛЫ АҚЫН САДУАҚАС ЖАҚАШҰЛЫ ЕҢБЕКТЕРІНДЕ.....	103
Күзембаев Қ.Ғ. АСАДАЛ, КЕБЕЖЕ, КЕБЕЖЕАЯҚ.....	107
Газимова Қ. АТА САЛТЫҢ – ХАЛЫҚТЫҚ ҚАЛПЫҢ.....	113
Серикова А.Ж. БАЛА ТӘРБИЕСІНДЕ БЕСІКТІҢ АЛАТЫН РӨЛІ, АРТЫҚШЫЛЫҚТАРЫ МЕН ҚҰРЫЛЫСЫ	118
Ырсымбет Н.Т. ДӘСТҮРЛІ ҰЛТТЫҚ БАС КИІМДЕР.....	124
Салихова Л.Е. ЖАҢҒЫРҒАН САЛТ-ДӘСТҮРЛЕРДІҢ МУЗЕЙДЕ КӨРІНІС ТАБУЫ	130
Тулегенов А. ЮРТА – ТРАДИЦИОННОЕ ЖИЛИЩЕ КАЗАХОВ	133
Бекзатқызы И. САРЫАРҚА ТОПОНИМИЯСЫНЫҢ ЭТНОМӘДЕНИ НЕГІЗДЕРІ	140
Бокижанова Г.К., Ибраева Б.М., Шутенова С.С. ТРАДИЦИИ КАК СРЕДСТВО НРАВСТВЕННО-ДУХОВНОГО ВОСПИТАНИЯ.....	145
Момынов М.Ү. НАУРЫЗ МЕРЕКЕСІНДЕ ОЙНАЛАТЫН ҚАЗАҚТЫҢ ҰЛТТЫҚ ОЙЫНДАРЫ.....	149
Карикулова М.Ш. АРМЫСЫҢ ӨЗ-НАУРЫЗ!.....	152
Таубек А.Т. НАУРЫЗ ҰЛТ МЕРЕКЕСІ.....	156
Дулат М.А. ҰЛЫСТЫҢ ҰЛЫ КҮНІ – ӨЗ НАУРЫЗ	159
Моминова Г.Т. МЕРЕКЕЛІ, БЕРЕКЕЛІ-ӨЗ НАУРЫЗ.....	161
Өмірбекова Н.С. НАУРЫЗ – ХАЛЫҚ МЕЙРАМЫ.....	163
Ақпанбекова Ғ. НАУРЫЗ БАТАСЫ.....	167
Искаков А.Ш. «ТЕРІСАҚҚАН «КӨКТЕМІ» ЭТНОФЕСТИВАЛІ ҰЛЫТАУ ӨңІРІНІҢ ТУРИЗІМІН ДАМЫТУДЫҢ ТУРА ЖОЛЫ.....	170
Маябасова Г. ЗЕРГЕРЛІК ӘШЕКЕЙДІҢ ҚАСИЕТІ МЕН КИЕСІ.....	174
Қазиев Қ.О. ҰЛТТЫҚ ДӘСТҮР – РУХАНИ АДАМГЕРШІЛІК ҚҰНДЫЛЫҚТАР БАСТАУЫ.....	179
Сүйеуғалиева Б.Б. ҚАЗАҚТЫҢ ҰЛТТЫҚ СУСЫНДАРЫ	183
Нүриденова Ж. ҚОНАҒЫҢНЫҢ АЛТЫНЫН АЛМА, АЛҒЫСЫН АЛ	189
Исабаева К., Алимхожина А. МУЗЫКАЛЬНЫЕ ВЕРНИСАЖИ МУЗЕЯ КАСТЕЕВА К НАУРЫЗУ	192

Наурызбаева М.Т. ҚАЗАҚТЫҢ ҰЛТТЫҚ КИІМДЕРІНІҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ	197
Дюсенбаева Г.И. ЖАС ҰРПАҚТЫҢ ПАТРИОТТЫҚ СЕЗІМДЕРІН АРТТЫРУ ЖӘНЕ ХАЛҚЫМЫЗДЫҢ САЛТ-ДӘСТҮРІН БОЙЛАРЫНА ДАМЫТУ	202
Шутенова С.С., Карабаева Д. ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАР ТӘРБИЕ БАСТАУЫ	205
Садыкова А.М. ТОҒЫЗҚҰМАЛАҚ ОЙЫНЫ – ҚАЗАҚ ХАЛҚЫНЫҢ ҰЛТТЫҚ МҰРАСЫ.....	209
Алинов А.А. НАУРЫЗ – ПРАЗДНИК ОБНОВЛЕНИЯ КАЗАХСТАНСКОГО ОБЩЕСТВА.....	216
Хуанган Онербек 5000 ЖЫЛДЫҚ ТАРИХЫ БАР НАУРЫЗ МЕЙРАМЫ	219
Байтасов М МУЗЕЙ ҚОРЫНДАҒЫ ҚАЗАҚТЫҢ ДӘСТҮРЛІ ҚАРУ-ЖАРАҚТАРЫ.....	222
Өскенбай М.Ә. ОРТА АЗИЯ ТҮРКІ ТАЙПАЛАРЫНЫҢ АҢ АУЛАУДАҒЫ САБАҚТАСТЫҚ МӘСЕЛЕСІ	227
Кенжебекова Р. ҰЛЫ КҮН – ҰЛЫС.....	232
Қабдоллаев М.С. ҰЛТТЫ БІРІКТІРУШІ, ТАМЫРДЫ ТАНЫТУШЫ - НАУРЫЗ МЕРЕКЕСІ	236
Кенжина А.М. ҰЛЫСТЫҢ ҰЛЫ КҮНІ – ҰЛЫ ТОЙ	239
Қанғабыл І.К. ҰЛЫСТЫҢ ҰЛЫ МЕРЕКЕСІ.....	242

жазылып келеді. Бұл мейрам бүкіл ұлтқа ортақ. Тегінде Наурыз ұлт мейрамы болғандағының үстіне оның тарихи маңызының тереңдігі бар. Ызғарлы қыстың кетіп, жан йесі өмір қуатын туғызған жыл, жаздың келетіндігіне барлық жаратылыспен қатар қазақ елі де қуанатын. "Қыс бойы өлімнің есігін күзетіп, үңгірде жатқан кәрі құйрық, мертлік-шортықтар да қыбырлап дүниеде бар екендіктерін білгізе бастайтын, аурулар сауығамын деп, аттар тойынамын деп, жалаңаштар киімсіз де күн көремін" дегендей жұрттың бәріне үміт, әркім деп жылы шырай сезіне бастап" бәріміз де табиғаттың бергеніне ортақпыз"-дегендей сағынышты көрісулері, жалынды құшақтасуларымен жаңа жылды қарсы алатын. Бүгінгі күні Самарқанның көк тасы да жібіпті" - десіп Наурыз күні пейілін кеңітпеген адамды тастан да қатты қылып шығарғысы келіп, аңыз қылысатын.

Ұлы рухты қазақ елі де, тарихи мейрамдарының Наурызды жаңа тұрмысқа лайықты мейрамдап өткізудің мағыналы дәстүрді сақтай отырып өзіндік жолын бұзбауымыз керек.

Дәстүрімізді дәріптеп, асыл мұраларымыздың бедерін айшықтауда орны ерекше бұл мерекені қазақ халқы «жақсылықтың бастауы» деп ұғады. Жас ұрпақ бойына осындай тарихы тереңнен келе жатқан дәстүрлі мейрамдарымызды сапалы түрде насихаттап жеткізіп отыру бүгінгі біздің басты міндетімі болып табылады.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі:

1. http://massaget.kz/arnayyi_jobalar/22-nauriz/9266/.
2. https://www.zharar.com/kz/referat/2881-meyram_mereke_refetat_22_nauryz.html © www.ZHARAR.com

М. Байтасов

*Отырар мемлекеттік археологиялық
қорық-музейінің ғылыми қызметкері*

МУЗЕЙ ҚОРЫНДАҒЫ ҚАЗАҚТЫҢ ДӘСТҮРЛІ ҚАРУ-ЖАРАҚТАРЫ

Қазақтың дәстүрлі қару-жарақтары тарихы қазақ ұлтын құраған ру-тайпалардың байырғы қару-жарақ жасау ісінен бастау алады. Қазақ халқы қару-жарақ түрлеріне қылышты, найзаны, садақты, сауытты, шоқпарды жатқызған. Бұл жөнінде Қ. Ахметжановтың «Жараған темір кигендер: Батырлардың қару-жарағы, әскери өнері, салт-дәстүрлері» атты еңбегінде: «Қару-жарақ түрлерінің бесеу болып қалыптасуы олардың өзіндік, бірін-бірі ауыстыра алмайтын жеке қызметінің болуына байланысты [1, 240 б.]. Соғыс қаруларының жұмсалыу тәсілі бес түрлі болып қалыптасқан. Олар – ату (садақ, мылтық), кесу (қылыш), түйреу (найза), шабу (айбалта), соғу (шоқпар). Ал, басқа қарулар осы қарулардың түрленуі ғана. Сондықтан

айқаста бұл бес қару бірінің орнын бірі баса алмайды», - деп жазады. Ал, «қару» және «жарақ» сөздерінің астарына үнілу халықтың тұрмыс-тіршілігіндегі қасиетті құралдың орнын анықтауға көмектеседі. Зерттеушілер бұл екі сөздің «қару» сөзі «қар» деген түбірден туындап, ұстау деген мағынаны білдірсе, «қару» қолға ұстайтын соғыс құралдарының ортақ атауына айналған. Ал, «жарақ» сөзіне байланысты пікірлер алуан түрлі, олардың кейбіріне тоқтала кетсек, мысалы М.Қашқаридің «Диуани Лұғат-ат түрік» еңбегінде «јагык-жарақ: шайқасқа киіп шығатын темір сауыт, қалқандардың кез-келгеніне қолданатын ортақ атау» деп көрсетілген.

Қазақтың қару-жарақтары, әскери өнері, сауыт-сайманы, көшпелілердің соғыс тәсілдері жайлы тақырыптарда көптеген ғылыми зерттеулер, танымдық анықтамалар жарыққа шықты. Қазақ қаруын этнографиялық тұрғыдан алғаш зерттеушілердің бірегейі, ғалым Ш. Уәлиханов болды. Ш. Уәлихановтың «Вооружение киргизов в древние времена и их военные доспехи» атты зерттеуінде және басқа еңбектерінде XVIII-XIX ғғ. қазақтың суық және от қарулардың түрлері мен типтерін, жасалу технологиясы, қазақ тіліндегі дәстүрлі кәсіби атаулары, олардың қолданылуы, қазақ халқының қару-жарақпен байланысты ырымдары туралы мәселелер қарастырылды.

Қазақ халқының қолөнерін зерттеуге арналған Ә.Х. Марғұланның, Х. Арғынбаевтың [2, 128 б.], Т.К. Басеновтың, С. Қасимановтың [3, 248 б.] еңбектерінде қолөнер түрлерінің әдістерімен жасалған заттар ретінде қару-жарақтардың жекелеген түрлерінің жасалу технологиясы, көркемдеу тәсілдері зерттеліп, оларға қатысты терминдер айтылады.

Халқымыздың діни ғұрып-салттары, тыйымдары, ырым-жораларына арналған Ә.Т. Төлеубаевтың [4, 211 б.], Қ. Ахметжанның [5, 216 б.] еңбектерінде тіршілік циклы салттарындағы қару-жарақтың да магиялық-ғұрыптық қолданысы айтылса, сонымен қатар, кейінгі уақыттарда шыққан Қазақ өнерінің тарихы көп томдығында қару-жарақтардың өнер ретінде жасалу тарихы, даму жолдары туралы айтылады [6, 392 б.]

Отырар мемлекеттік археологиялық қорық-музейі қорында сақталған қазақтың дәстүрлі қару-жарақтарының түрлері дулыға, сауыт, қылыштарды айтуымызға болады.

Мұның ішінде жауынгерлік бас киім қазақ дулығаларына келер болсақ, жасалу әдісіне сәйкес бірнеше топқа бөлінді. Дулығаның бірінші тобына металдың бір кесігінен тұтастай соғылып жасалған дулығалар жатады. Оның күмбез пішінді төбесі мен төбелдірігі біртұтас болып соғылып, төбелдірігінің ортасына айыру белгісін тағатын түтікше орнатылды, төменгі жиегіне кіреукелі өрімнен мойынжапқыш бекітілді. Қазақ дулығаларының басым көпшілігі бірнеше ірі пластиналардан құралып жасалған дулығалар тобын құрайды. Дулығаның бұл түрі «құрама дулыға» деп аталды. Ал, музей қорында сақталған дулығаға келер болсақ, металдан тұтастай құйылып жасалғандықтан «тұтас дулығаға» жатады. Дулығаның негізгі бөлігі сақталған, сонымен қатар жиегінде тойтарма шегері де

сақталған. Осыған байланысты бұл шегелерге былғары немесе шығыршықты жамылғылар болды деуге болады. Дулыға ортағасырлық Отырар қалажұрты маңынан кездейсоқ табылған. Жасалу әдістерінің сапалы болуына байланысты дулыға XVIII-XIX ғасырларға жатады деуге болады.

Сауыт алғаш б.з.б. I мыңжылдықта Ассирияда пайда болды. Соғыс өнерінің дамуына, шабуыл құралдарының жетілуіне байланысты сауыттардың жасалуы, пайдаланылған материалдары өзгеріп отырды. Қазақта сауыттың берен, жалаңқат, қаттама, көбе, кіреуке, торғауыт түрлері болды. XV-XVII ғасырларда қазақ жауынгерлері кеңінен қолдаған сауыт түрі – кіреуке сауыт. Бұл сауыт түрі темір шығыршықтардан қысқа жеңді жейде түрінде өріліп жасалды. Кіреуке шығыршықтарының ішкі диаметрі халықтық әскери терминология бойынша «көз» деп аталды. Әр кіреукеде шығыршықтардың ішкі диаметрі әртүрлі болғандықтан, бұл параметр кіреуке типін анықтайтын белгі ретінде қолданылды. Қазақтар шығыршық көздерінің көлеміне сәйкес «торғай көз», «шөже көз», «бадана көз» деп аталатын үш түрін айтады. Осындай көзді шығыршықтардан тоқылған кіреукелерді торғай көз кіреуке, шөже көз кіреуке, және бадана көз кіреуке деп атаған. Отырар мемлекеттік археологиялық қорық-музейі қорындағы XVII-XVIII ғасырларда жергілікті шеберлер жасаған кіреуке сауыттарды тоқу кезінде алдымен жалпақ кіреуке өрімімен екі бүктеліп сауыттың дене бөлігі жасалып, иығында, бүйірінде шеттері қосылып, екі иығынан жеңі тоқылған. Жеңді тоқу кезінде қолдың қозғалысын шектемеу үшін үшкіл салуға қолтықшаның орны қосылмай қалдырылып, үшкіл бөлек тоқылып жалғанды. Жағасының жырмасы төрт бұрыш формалы жасалып, жаға бөлек тоқылып, жейдесімен шығыршықтар арқылы немесе қайысбаумен байланып қосылып, жаға тік тұру үшін шығыршықтарының арасына бірнеше қатар екі қабаттан жұмсақ қайысбаулар өткізілді. Кіреукені жасағанда оның беріктігі ғана емес, әсемдігі де ескерілген. Пішімі бойынша кіреуке сауыттар қайырма жағалы, тік жағалы немесе жағасыз болып та жасалды. Қозғалғанда ыңғайлы болу үшін кіреукелердің етектері әдетте алдынан және артынан 15-25 см жарылып тоқылды. Кейбір кіреукелердің алдыңғы өңірі тұтастай жарылып та жасалды. Кіреуке сауыттардың жеңдерімен алғандағы ені 110-125 см, ені 60-65 см, ұзындығы 70-85 см болып келеді. Кіреуке сауыттардың салмағы 7-12 кг дейін жетеді. XV-XVI ғасырларда мылтықтың шығуына байланысты сауыттар бірте-бірте пайдаланудан қалды. Отпен атылатын қарулардың аз қолданылуына байланысты жеңіл сауыт үлгілерін қазақтар XVIII ғасырға дейін пайдаланды.

Қылыш қарудың түрі, ат үстінде ұрыс жүргізу үшін жеңіл әрі кесіп түсер қару қажеттігінен пайда болған. Көшпелі халықтарда VIII ғасырдан бастап семсерлер бір жүзді, қайқы етіп жасалып, қолданысқа енді. X ғасырда түркілер арқылы Батыс Еуропаға тарады. Кейіннен бұл қару жетілдіріліп, атты әскердің басты қаруы ретінде XIX ғасырға дейін

қолданылды. Қазақ қылыштары алдаспан, наркескен, зұлпықар, жатаған қылыш, қайқы қылыш т.б. болып бөлінеді. Қылыш басының қайқылығы әдетте саптан 2/3 қашықтықта қатты иілген болып жасалды, бұл қылыш басының негізгі зақым салатын бөлігі, қылышпен шапқанда, кездескенде соққының бағыты жүзінің осы бағытымен сәйкес келді де, соққы өте кескіш болды. Қылыш басының ауырлық центрі қылыштың ортасы мен иілген бөлігінің аралығында жататын қылып есептелді, ауырлық центрінің бұлай орналасуы да соққыға үлкен күш берді. Кесу қаруларының сабы әдетте мүйізден, ағаштан және пілдің сүйегінен жасалып, қылыштың жетесіне жез қаңылтырдан оралып жасалған шегелермен бекітіліп, түбі темірден жасалып, оған қайыстан немесе жібек таспадан шашақты бүлдіргі тағылды. Қылыш сабының жүзімен түйіскен тұсында жауынгердің қолын қорғайтын тірегі балдағы темірден соғылды: Сонымен қатар, әртүрлі болып жасалғанын да айтуға болады. Қылыштардың қынабы ағаштан жасалып, терімен немесе матамен қапталды. Ауызы мен түбінде металдан жасалып, өрнектелген мойнағы мен түбегі, қайысбау тағуға арналған екі құрсауы болды. Басы өте қайқы қылыштардың қынапқа кіруіне кедергі болмас үшін қынабы ауыз тұсында кішкене кесігімен жасалды. Сәнді қынаптардың ілгектері тастармен, өрнекпен әшекейленіп, алтынмен апталды. Музей қорындағы қайқы қылыш XVIII-XIX ғасырларға жатады.

Жазба деректерде ертеде Қазақстан территориясында қару-жарақ жасауға болат өндірген орталықтар болғаны туралы мәліметтер кездеседі. Рубрук өз еңбегінде Талас бойында, алтын, темір қазып, қару-жарақ жасайтын Болат деген қала туралы дерек келтіреді. Сонымен бірге басқа халықтың қару жасаушы шеберлері қазақ ұсталары да қылыш жасауға Ираннан әкелінген, көбіне дамаскілік болаттан істелінген дайын қылыш бастарын да қолданған. Сондықтан еліміздің музей коллекцияларындағы қазақ қылыштарының бастарында иран шеберлерінің таңбаларын кездестіруге болады. Мұндай болаттарды ұсталар кейде металл сынықтарының арасынан тауып алып, олардың қылыш бастарын жаңадан соғып жасаған. XIX ғасырдағы жазба деректерде қазақтардың білік темірлерді орыстардан да сатып алғаны айтылады.

XIX ғасырдың екінші жартысы мен XX ғасырдың басында қазақ ұста-шеберлері қару-жарақ түрлері – пышақ, семсер, сапы, қылыш, найза ұшы, айбалта мен білтелі мылтық сияқты заттарды жасай білді. Бір жағынан осы уақытта қару-жарақтарды жасайтын шеберлер де сирей бастады. Өйткені, қазақтардың көрші елдермен достығы нығая түскенді, феодалдық алауыздыққа ру-ұлыстық қақтығыстарға тыйым салынуына байланысты көпшілік халыққа қару-жарақтың қажеті болмады. Оның өзінде байлар, төрелер қазақ ұсталарына болат қанжар, қайқы қылыш, сарымойнақ пышақ, күмістелген айбалта сияқты қару-жарақ түрлерін айнала жұртқа сескөрсету үшін, мақтаныш үшін жасататын болған. Жоғарыда көрсетілген соғыс қару-жарақтарын 1916 жылғы ұлт-азаттық қозғалысы кезінде Қазақстанның әр

өңірінде көптеп жасатты. Қара темірді қамырша илейтін қазақ ұсталарының қару-жарақ соғудағы рөлі айтарлықтай болды [2, 128 б.].

Қазіргі таңда осы қазақтың дәстүрлі қару-жарақтар коллекциялары Отырар мемлекеттік археологиялық қорық-музейі қорында сақтаулы.

Қазақтың дәстүрлі қару-жарақтарын өткен ғасырларда ұста-шеберлердің көп жасағанын және пайдалану аясының көп болғанын да айтуымызға болады. Бір жағынан ХІХ ғасырларда орнын отты қарулар басты, бірте-бірте қолданыстан шықты. Бірақ, бұл қару-жарақты жасаушы шеберлер бұл өнерді ХІХ ғасырдың аяғына дейін сақтап келді. Сондықтан, бұларды жасаушы шеберлер сиреді, зергерлер әшекей бұйымдар жасауға көшті, темір ұсталары тұрмыстық заттар жасаумен айналысып кетті.

Қорыта айтар болсақ, қазақтың дәстүрлі қару-жарақтарының ертеден қалыптасқандығын, оның ұлтымыздың жауынгерлік салты мен қазақтың бойындағы жауынгерлік рухты қалыптастыруда алар орнының жоғары екенін айтуымызға болады. Қазақтың дәстүрлі қару-жарақтарының тарихы үлкен белестерді бастан кешіргенін жоққа шығаруға болмайды. Сонымен қатар, қазіргі таңда бұл дәстүрлі қару-жарақ үлгілерін (музейлік, сувенирлік мақсатта) жасаушы ұста-шеберлер кездесіп жатады. Сондықтан, ерте кезеңдерден бастап қалыптасқан қазақтың дәстүрлі қару-жарақтары ісі тарихы мен өнері өз жалғасын тауып келе жатқанын атап өтуімізге болады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Ахметжанов Қ.С. Жараған темір кигендер: Батырлардың қару-жарағы, әскери өнері, салт-дәстүрлері. - Алматы: Дәуір, 1996. - 240 б.
2. Арғынбаев Х. Қазақ халқының қолөнері. - Алматы: Өнер, 1987. - 128 б.
3. Қасиманов С. Қазақ халқының қолөнері. - Алматы: Қазақстан, 1969. - 248 б.
4. Толеубаев А.Т. Реликты доисламских верований в семейной обрядности казахов ХІХ нач. ХХ в. - Алма-Ата: Ғылым, 1991. С. 211.
5. Ахметжан Қ.С. Қазақтың дәстүрлі қару-жарағының этнографиясы. - Алматы, 2006. 216 б.
6. Қазақ өнерінің тарихы. - 3 томдық. (Орта ғасырлар дәуірі. ІІ том). - Алматы: Өнер, 2007. 392 б.